

УДК 338.33.330

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ УКРАЇНИ: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Губанова Н.Н., к.е.н., доцент (НТУ«ХПІ»)

У статті розглянуто роль держави в формуванні та розвитку цифрової економіки, проблеми які перешкоджають розвитку цифрової економіки на сучасному етапі. Проаналізовано вплив та значущість даних, які впливають на економічне зростання країни та розвиток цифрової економіки. Також розглянуто, що на сучасному етапі насамперед для формування та розвитку цифрової економіки необхідно створювати: законодавчі основи функціонування цифрової економіки, врегулювання функціонування головних інститутів цифрової економіки, усунення правових обмежень для розвитку цифрової економіки в бізнесі та нових галузях.

Ключові слова: *цифрова економіка, цифровізація, інституційне забезпечення, інновації, трансформація.*

DEVELOPMENT OF DIGITAL ECONOMY AND INSTITUTIONAL REFORMS IN UKRAINE: MACROECONOMIC ASPECT

Gubanova N.N., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (NTU "KhPI")

The aim of the article is to study the digital economy, institutional reforms in Ukraine that create conditions for functioning and development of the digital economy. It also considers the role of the state in the formation and development of the digital economy, the problems that prevent the development of the digital economy at the present stage. The article analyzes the impact and significance of data that affect the economic growth of the country and the development of the digital economy. It is also considered that at the present stage, first of all, for the formation and development of the digital economy it is necessary to create: legislative basis, regulation of the main institutions, elimination of legal restrictions for the digital economy in business and new industries.

This article also analyzes and reveals a number of problems that prevent the full development of transformation of the Ukrainian economy into digital. Firstly, these are institutional factors: nonsignificant participation of the government in the implementation and enforcement of the Concept of digital economy and society; imperfection of legislation and its inconsistency with modern trends in the development of economy. Secondly, infrastructural factors indicate that there is unequal access of citizens to digital technologies. There are investment and innovation factors: weak government policy on incentives for the development of innovative economy. There are also some drawbacks in the field of e- government ("state in a smartphone") such as low level of digitalization of public services due to weak motivation of the government. The article considers the importance and impact of data on the development of Ukraine's digital economy. Since the emergence of new products and services and economic growth without data is impossible.

Key words: *digital economy, digitalization, institutional support, innovation, transformation.*

Постановка проблеми. Сучасний світ дуже стрімко змінюється та з ним змінюються усі напрямки розвитку суспільства. Роль і значущість інституціонального забезпечення у кожному напрямі державного регулювання стає все більш важливим. Інституціональне забезпечення, передусім, відповідальне за формування середовища, в якому розвиваються ті чи інші процеси. В сучасних умовах сектори економіки, які засновані на інформаційних і комунікативних технологіях, отримали назву «цифрова економіка», яка стрімко набирає обертів, тому виникає необхідність для створення умов функціонування базисних і похідних інститутів цифровізації, реалізації їх функцій та завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі стрімко змінюються економічна модель яка знаходиться у процесі трансформування в цифрову економіку, що викликає деякі проблеми та необхідність впровадження нових інституційних реформ. Дуже багато науковців світу та у тому числі України займаються дослідженням цієї проблематики, такі як: Так, Д. Белл[1], Ф. Махлупп[2], Ф. Келли[3], Є. Єщенко[4], К. Маслов[5], Пантелєєва Н.М.[6], Ляшенко В.І.[7] та інші.

Метою статі є дослідження розвитку цифрової економіки, інституційних реформ в Україні які створюють умови для функціонування та розвитку цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах трансформаційної економіки усі сфери життєдіяльності дуже швидко змінюються. Жодна країна світу не має чітко сформованої стратегії. На сьогодні майже ні в одній країні немає офіційно прийнятої стратегії до майбутніх змін. На сучасному етапі в умовах глобалізації тільки ті країни які розвиваються у результаті технологічних і цифрових інновацій, взаємодіють між собою,

можуть досягти високих економічних темпів росту. В сучасних умовах країни світу у тому числі і Україна знаходиться на етапі переходу на нову модель економічного розвитку, тобто модель цифрової економіки в основу якої покладено використання інтелектуального і творчого потенціалу людської особистості. Необхідно зауважити, що в умовах глобалізації особлива увага має приділятися інституційним реформам, так як інституційне забезпечення відповідає за формування усіх сфер розвитку суспільства та процесів які в них розвиваються.

Також слід зауважити, що для розвитку цифрової економіки важливу роль відіграють дані (публічні, професійні, промислові та інших дані) так як без них неможлива поява нових продуктів та сервісів, та безпосереднє економічне зростання. Наприклад, згідно з дослідженнями Bughin, вільний обіг даних у країнах ЄС може сприяти зростанню економіки ЄС на 0,5–1%. В Україні з 2015 року діє закон про доступ до публічної інформації, згідно з яким публічні дані державних органів і підприємств повинні бути доступні онлайн. За інформацією TAPAS, у 2017 року економіка України отримала понад \$700 млн завдяки використанню opendata. Прогноз зростання до \$1,4 млрд до 2025Е [8]. Слід зауважити, що держава повинна відігравати роль одночасно й користувача даних, і ключового їх постачальника для приватного сектору. На сьогодні вітчизняні державні установи що надають цифрові послуги, їх якість та обсяги недостатні, про що свідчить Open Data Barometer, в якому серед 30 досліджуваних країн Україна посідає 18-те місце. В іншому ж, схожому, рейтингу Global Open Data Index 31-ше місце з 94 [8].

27 грудня 2016р. відбулася презентація документа –Цифровий

порядок денний України 2020 (цифрова стратегія) [9], що в подальшому було покладено в основу Концепції розвитку цифрової економіки України на 2018-2020рр. Формальним підтвердженням старту формування політики у цифровій сфері стало прийняття на початку 2018р. Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020рр. Документ містить основні цілі та принципи цифрового розвитку країни, а також індикативний план їх реалізації. Концепція розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020рр. передбачає здійснення заходів із впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери для проектів цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій. Головною метою цифровізації визначено – у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні [10].

Також у «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» вказані бажані рейтингові результати реалізації поставлених цілей на 2020 рік: 30 місце у світі за Індексом мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRG); - 40 місце у світі за Глобальним індексом інновацій (Global Innovation Index, INSEAD, WIPO); 50 місце у світі за Індексом розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) (ICT Development Index, ITU); 60 місце у світі за Індексом глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, WEF). Networked Readiness Index (WEF) вимірює

схильність країн до використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [11]. Global Innovation Index (INSEAD, WIPO) оцінює ефективність нових технологій у близько 130 країнах світу на основі понад 80 показників. До 2018 року Україна впевнено піднімалась в рейтингу на 6-7 сходинок щорічно, однак, у 2019 році ситуація погіршилась. Global Competitiveness Index (WEF) оцінює здатність країн забезпечити високий рівень життя та ефективно використання ресурсів. Згідно з наведеними даними, Україна з кожним роком втрачає декілька позицій у рейтингу, що означає ускладнення досягнення поставлених цілей на 2021. ICT Development Index (ITU) використовується для моніторингу та порівняння розвитку ІКТ за країнами та часом. З 2016 до 2017 року Україна опустилася нижче на одну сходинку (з 78 на 79 місце), що важко назвати кардинальними змінами. Дані за 2018-2019 роки відсутні через низку проблем, пов'язаних з їх якістю та кількістю. [8].

З березня 2021 року було схвалено Кабінетом міністрів України «Концепцію розвитку цифрових компетентностей». Основною метою цієї Концепції є визначення пріоритетних напрямів і основних завдань з питань розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей, підвищення рівня цифрової грамотності населення, зокрема працездатних осіб, громадян похилого віку, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, інших вразливих груп населення, в умовах розвитку цифрової економіки та цифрового суспільства. Реалізація цієї Концепції передбачена на період до 2025 року [12].

Також необхідно зазначити, що в Україні існують деякі проблеми пов'язані з вимірюванням широкосмугового доступу до мережі Інтернет, адже в законодавстві офіційне визначення ШСД відсутнє. Згідно з

стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», «частка проникнення ШСД за даними Світового банку складатиме 25 абонентів на 100 осіб». На сьогодні цей показник складає 11,8 абонента, однак, це важко назвати прогресом. Для порівняння: в сусідній Угорщині кількість абонентів 27, а Білорусі – 31. Тобто, навіть якщо ціль стратегії сталого розвитку «Україна – 2030» буде досягнута, Україна буде все одно на крок відставати від деяких країн світу [13]. За даними ресурсу Speedtest.net, станом на лютий 2020 року Україна займає 59 місце за якістю широкопasmового та 94 – за якістю мобільного Інтернету, що є низькими показниками на сучасному етапі розвитку [14]. Однак, для того, щоб темпи розвитку цифрової економіки пришвидшувались, доступність інтернет-зв'язку має бути також й географічна. Український уряд неодноразово розроблював плани та концепції розвитку інноваційних технологій та цифрової економіки України, але активні зміни в даній сфері почали впроваджуватись тільки нещодавно. Відповідальним за політику держави у сфері цифровізації є створене у вересні 2019 року Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифра). Наприклад, з'явився додаток «Дія» - сервісом з отримання державних послуг. Першим релізом додатку стало цифрове посвідчення водія та свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу. Юридична сила даних цифрових документів така ж, як і в їх фізичних аналогів. Наприклад з січня 2020 року в тестовому режимі запрацював Єдиний сервіс онлайн-реєстрації новонародженої дитини «Малятко», а з березня – електронний студентський квиток, також з'явилися такі проекти як, «е-Резиденство», Дія.City, Дія. Бізнес, ЦНАП, Дія. Цифрова освіта. [15].

Тобто, низка концепцій які було впроваджено свідчить, що Україна здійснює деякі заходи необхідні для формування та розвитку цифрової економіки та цифровізації країни. Але не зважаючи на це, існує низка проблем які зв'язані наприклад з веденням бізнесу, тобто і нині існує не прозорість законодавства, що спонукає новаторів не отримувати патенти та як наслідок розвивати бізнес в Україні. Крім цього існують також проблемні питання які гальмують розвиток та темпи росту цифрових послуг такі як: недосконалість трудового імміграційного законодавства, закон про банкрутство й електронні гроші, труднощі під час закриття бізнесу, низький рівень захисту інтелектуальної власності тощо. Тобто можна підкреслити та зауважити, що інституційні реформи та їх впровадження є необхідним на етапі розвитку та перебудови економічної системи України.

Тобто, політика держави та низка законів повинна впливати та стимулювати розвиток цифрової економіки, сприяти створенню прозорих умов для інноваторів, інвесторів, корпорацій. Політика держави в трансформаційних умовах повинна забезпечити фінансове стимулювання інноваційно-технологічної діяльності, інформаційно-комунікаційного сектора, підготовку кваліфікованих фахівців. Для забезпечення таких процесів необхідно фінансування як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях управління, для підтримки високотехнологічних стартапів, підтримки інвестиційної інфраструктури, інтелектуально-кадрового забезпечення потреб розвитку цифрової економіки [13, 16].

Висновки. Підкреслюючи можна казати, що на сьогодні в Україні існують деякі проблеми розвитку цифрової економіки:

1) нерегульованими перебувають важливі положення з охорони та захисту технологій, використання інформації;

2) не всі з необхідних елементів організаційно управлінської системи утворені, а також не налагоджено достатньої комунікації між тими, що наявні;

3) не достатньо налагоджена інфраструктура - інформаційно-комунікаційна, технічна та програмного забезпечення, фінансова, інвестиційна, інтелектуально - кадрова, матеріальна.

Тобто можна відзначити, що технологічний розвиток який сприяв виникненню цифрової економіки та посприяв інституційним змінам, продовжує розвиватися, внаслідок чого виникає необхідність прозорого та чіткого регулювання цифрової економіки з боку держави на підставах інституційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bell, D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N. Y.: Basic Books, 1973.

2. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. Москва: Прогресс, 1966.

3. Kelly K. New Rules for the New Economy. WIRED. September, 1997. URL: <http://www.wired.com/wired/0.09/newrules.html>

4. Ещенко Е.О. Сетевые сообщества – драйверы институциональных трансформаций глобальной хозяйственной системы. Экономика и Финансы. 2014. № 10. С. 3–9.

5. Маслов А.О. Теорія інформаційної економіки та її інституційно-соціальні витоки. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2012. Вип. 27. Т. 3. С. 110–118.

6. Пантелєєва Н.М. Цифрова економіка як ключовий тренд розвитку постіндустріального суспільства: монографія / за ред. Н.М. Пантелєєвої, С.Ю. Колодія, М.А. Ребрика. К.: ДВНЗ "Університет банківської справи", 2019. 299 с.

7. Ляшенко В.І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / В.І. Ляшенко, О.С. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. К.: 2018. 252 с.

8. Україна 2030e – країна з розвинутою цифровою економікою [Електронний ресурс] // Український Інститут майбутнього. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-7>.

9. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. [Електронний ресурс/ NITECH office. – грудень 2016. – 90 с. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

10. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67\$р. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67\\$2018%D1%80/print1518169633175646](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67$2018%D1%80/print1518169633175646) (дата звернення 12.01.2021).

11. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

12. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 3 березня 2021 р. № 167-р Київ URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

13. Лупак Р. Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації : монографія. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2018. 527 с.

14. Speedtest Global Index. Ranking mobile and fixed broadband speeds from around the world on a monthly basis. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.speedtest.net/global-index>

15. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/ministry>.

16. Процикевич А. І. Система інвестиційних процесів на ринку IT-послуг та методичні засади їх державного регулювання. Бізнес Інформ. 2017. № 10. С. 154–158. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-154_158.pdf

REFERENCES

1. Bell, D. (1973) The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. New York: Basic Books.

2. Makhlop, F. (1966) Proizvodstvo i rasprostraneniye znaniy v SShA [Production and dissemination of knowledge in the US]. Moscow: Progress.

3. Kelly, K. New Rules for the New Economy. WIRED. September, 1997. Retrieved from <http://www.wired.com/wired/0.09/newrules.html>

4. Eshchenko, E.O. (2014) Setevyye soobshchestva – drayverye institutsionalnykh transformatsiy globalnoy khozyaystvennoy sistemy [Network communities – drivers of institutional transformations of the global economic system]. Ekonomika i Finansy, (10), 3-9.

5. Maslov, A. O. (2012) Teoriia informatsiinoi ekonomiky ta yii instytutsiino-sotsialni vytoky [The theory of information economy and its institutional and social origins]. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky, (27(3)), 110-118.

6. Panteleeva, N.M. Kolodii, S.Yu. and Rebryk, M.A. (2019), Tsyfrova ekonomika yak klyuchova tendentsiya rozvytku postindustrial'noho suspil'stva [Digital economy as a key trend in the development of postindustrial society], DVNZ "Universytet bankivskoyi spravy", Kyiv, Ukraine.

7. Lyashenko, V.I. and Vyshnevs'kyu, O.S. (2018), Tsyfrova modernizatsiya ekonomiky Ukrayiny yak mozhlyvist' proryvnoho rozvytku [Digital modernization of the Ukrainian economy as a possibility of breakthrough development], NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti, Kyiv, Ukraine.

8. Ukrainskyi Instytut maibutnoho. 2018. Ukraina 2030E – Kraina Z Rozvynutoiu Tsyfrovoiu Ekonomikoju. [online] Available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-tsyfrovoiu-ekonomikoju.html#6-2-7>.

9. Tsyfrova adzhenda Ukrainy 2010 (-Tsyfrobyi poriadok denniy – 2020). Kontseptualni zasady (versii 1.0). Pershocherhovi sfery, initsiatyvy, proekty –tsyfrovizatsiill Ukrainy do 2020 roku (2016) –Digital agenda of Ukraine 2020 (-Digital agendall – 2020). Conceptual basis (version 1.0). Priority areas, initiatives, projects of –digitalizationll of Ukraine by 2020ll, available at: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Resolution "About the conceptualization of the development of the digital economy for Ukraine and Ukraine for 2018-2020 and the hardening of the plan for entry into the project", available at:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67%80%D1%80>

11. Razumkova centre (2020), Kyiv. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinant [Digital Economy: Trends, Risks and Social Determinants]. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution «About the concept of the development of digital competencies and the hardening of the plan of entry into the implementation» available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

13. Lupak, R. L. Derzhavna polityka importozamishchennia v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: priorityty ta instrumenty realizatsii [State Import Substitution Policy in Ukraine's Economic Security System:

Priorities and Tools for Implementation]. Lviv: Vyd-vo NNVK «ATB», 2018.

14. Speedtest Global Index(2021). Ranking mobile and fixed broadband speeds from around the world on a monthly basis. Available at: <https://www.speedtest.net/global-index>

15. Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine. Available at: <https://thedigital.gov.ua/ministry>.

16. Protsykevych, A. I. -Systema investytsiinykh protsesiv na rynku IT-posluh ta metodychni zasady yikh derzhavnoho rehuliuвання- [The System of Investment Processes in the IT Service Market and the Methodical Foundations for the Governmental Regulation]. Biznes Inform. 2017. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-154_158.pdf